

LATINLINJENS

FRAMTID

Av lektor HARALD SJÖVALL, Kristianstad

SEDAN någon tid tillbaka är latinlinjens kris ett bland skolfolk och skolintresserade allt oftare dryftat problem. Var och en, som i latingymnasiets livskraftiga fortbestånd ser en av de viktigaste betingelserna för svensk humanistisk bildning, har all anledning att hysa oro för framtiden. Den skrämmande nedgången av latinlinjens elevantal i relation till reallinjens talar ett språk, som fyller även optimisten med dystra aningar. I en tidningsartikel (G. H. T. 9.2. 1944), rubricerad »Latinlinjens misär», lät rektor Sven Em. Ohlon för någon tid sedan några siffror skymta. Medan före de sista gymnasiereformerna balansen var något så när avpassad mellan de båda gymnasielinjerna med någon övervikt för latinlinjen, vinner reallinjen numera, påpekade han, för varje år terräng på latinlinjens bekostnad. År 1942 godkändes sålunda i studentexamen 1,740 abiturienter på latinlinjen mot 2,130 på reallinjen, och tar man endast de manliga studenterna i betraktande, blevo samma år 820 latinare mot 1,730 realare godkända i studentexamen. Siffrorna från förra läsåret visa en alltjämt vikande tendens för latinlinjens vidkommande. Totalantalet latinare vid de allmänna läroverken var då 5,730 mot 8,280 realare, och för första ringen — rekryterna alltså — voro siffrorna resp. 1,570 för latinlinjen och 2,740 för reallinjen, därav resp. 710 och 2,190 manliga lärjungar, d. v. s. mer än 3 gånger så många manliga realare som latinare. Det hela blir ännu mera nedslående, om man betänker, att många elever på latinlinjen placerat sig där icke av fri vilja utan tvingade av platsbrist på reallinjen. Tills vidare ha flickorna räddat latinlinjen. Men få vi en nyspråklig gymnasie-linje, kan väl knappast något tvivel råda om att flickorna i mycket stor utsträckning skola söka sig dit och lämna latinlinjen åt sitt öde.

Att latinlinjen f. n. genomgår en allvarlig kris är alltså uppenbart. De som gå längst i pessimism mena rent av, att latinlinjen

är en linje utan framtid. För den, som trots allt vågar tro på denna gymnasielinjes framtidsmöjligheter och vill medverka till dess förkovran, måste det vara angeläget att få en klar uppfattning om krisens natur, i första hand om dess orsaker. Man tar nog inte fel, om man såsom huvudorsaker till latinlinjens aktuella kris anger dels tidsläget och den därmed sammanhängande tidsandan, dels det faktum att latinlinjen är både illa organiserad och svår. Tidsläget med dess högkonjunktur för praktiskt betonade yrken och tidsandan med dess ingenjörsmentalitet, dess hänförelse inför teknikens under och dess dyrkan av framgången, mestadels mätt med penningens måttstock, måste givetvis gynna reallinjen, som öppnar dörren till de praktiska och i särskilt hög grad inkomstbringande levnadsbanorna. När därtill kommer, att latinlinjen skrämmer med två så svåra skrivämnen som latin och franska, är flykten till reallinjen lätt att förstå. Latinlinjen har blivit en både opraktisk och svår linje, medan däremot den praktiska reallinjen erbjuder så lättframkomliga vägar, att de icke utan skäl fått vedernamnet epavägar, »där», för att citera rektor Ohlon, »alla intellektuella påfrestningar undanröjts». Det förefaller symptomatiskt, att reallinjens tillväxt på latinlinjens bekostnad är särskilt markerad under 30-talet, det årtionde, som kan uppvisa icke blott en högkonjunktur utan även 1933 års läroverksstadga, som gjorde det svåraste av de moderna språken — franskan — till fast skrivämne på latinlinjen. Medan latingymnasiets elever år 1923 utgjorde 48,6 % av samtliga gymnasister och år 1929 icke mindre än 60,3 %, sjönk siffran successivt under 30-talet ned till 45,9 %, som är procenttalet för år 1939. Tendensen är alltjämt vikande. År 1942 utgjorde latinarna endast 41,3 % av samtliga gymnasieelever.

Äro här framförda synpunkter riktiga, synes den beträngda latinlinjen kunna bispringas på två sätt: genom att bättre anpassa linjen efter tidslägets krav samt genom att göra den mindre svår. (Att man också skulle kunna göra reallinjen mindre lätt bör kanske i detta sammanhang icke helt förbises.) I syfte att lätta trycket på latinlinjen ingav Svenska Klassikerförbundet förra året ett förslag till ecklesiastikministern, att lärjunge vid inträdet på det differentierade latingymnasiet skulle få välja mellan franska och engelska som fast skrivämne. Erfarenheten hade nämligen visat, att de obligatoriska skrivningarna och det obligatoriska skriftliga provet i franska avskräckt mången från att söka sig in på latingymnasiet. Klassikerförbundets framstöt ledde ej till

något positivt resultat. I sitt yttrande över förslaget sade sig Skolöverstyrelsen (enligt TfSL) visserligen vilja medge, att de obligatoriska skrivningarna i franska särskilt under de första åren kunna avskräcka vissa lärjungar från att välja latinlinjen, men huvudorsaken till linjens fortgående avfolkning vore dock enligt SÖ:s åsikt att söka däri, att många lärjungar och målsmän inte ansett den kunna erbjuda samma möjligheter till framtida trygkad utkomst som reallinjen. Vidare framhöll SÖ, att det i synnerhet under senare år alltmer ökade personalbehovet på vissa praktiska levnadsbanor av naturliga skäl kommit att göra reallinjen mera eftersökt. Trots minskad tillströmning till latinlinjen hade också en viss överproduktion kunnat konstateras inom de banor, som bygga på denna linje. SÖ fann det därför ovisst, om den föreslagna åtgärden skulle kunna bidra till att göra latingymnasiet mera lockande, och överlämnade Klassikerförbundets framställning till den nu sittande stora skolkommittén.

Senare framkomna förslag i frågan gå därför främst ut på att åstadkomma en lyckligare anpassning av latinlinjen efter nutidens krav, med andra ord att göra linjen mera »matnyttig». Under de s. k. klassikerdagarna i Sigtuna i aug. 1943 framlade lektor I. Düring ett detaljerat och väl genomtänkt principprogram för gymnasiets organisation, vilket Svenska Klassikerförbundet i huvudsak gjorde till sitt och inryckte i det till 1940 års skolutredning ställda uttalande, som enhälligt antogs vid årsmötet 1943. Då den nuvarande latinlinjen ger en alltför snäv bas för fortsatt utbildning, bör linjen enligt detta förslag *breddas* genom bättre ämnesfördelning och timplan. Latinlinjen föreslås kluven i två linjer de två sista åren, en helklassisk linje med grekiska och en allmän linje, som breddas med matematik, biologi och geografi. Båda dessa linjer skulle bygga på den gemensamma grund, som lägges i ringarna LI⁴—II⁴ och LI³, varvid i de båda förstnämnda ringarna skulle tillkomma kurser i kemi och fysik, motsvarande realklassens nuvarande kurser. Vidare skulle i LII⁴ och LI³ beredas plats för en förstärkning av nuvarande kurs i matematik på latinlinjen ev. genom en sänkning av latinets timtal i LII⁴ med 1 veckotimme och i LI³ med 2 veckotimmar, av vilka dock den ena måste tagas igen på högre stadium. Efter differentieringen skulle den allmänna latinlinjen som stomme och skrivämnen i studentexamen omfatta modersmålet, latin, matematik samt valfritt engelska eller franska, vartill skulle komma tyska och geografi (som kunna avslutas näst sista året) samt kristen-

dom, historia, biologi och filosofi. Ett modernt språk eller ettdera geografi eller biologi skulle få väljas bort. Såsom ett betydelsefullt komplement till dessa organisatoriska ändringsförslag påyrkas vidare en *reformerad latinundervisning*. Dennas främsta mål bör givetvis vara att bibringa lärjungarna förmåga att förstå och tolka en latinsk text, men det finns vid sidan därav viktiga sekundära mål, som ej få lämnas ur sikte. Undervisningen i latin bör i större utsträckning än nu inriktas på att stödja kunskapsinhämtandet framför allt i modersmålet¹ och de tre moderna skolspråken, och därvidlag torde den rent praktiska nyttan av latinstudiet såsom en genväg — icke en omväg — till de nyare språken vara uppenbar. Lektor Düring har bl. a. framhållit, vilken värdefull tillgång exempelvis insikter i latinsk ordbildning kunna vara för den som har att syssla med facklitteratur på världsspråken. De lexikaliska hjälpmedlen distanseras ofta nog av den växande terminologiska floran. Överhuvud har latinstudiet i våra gymnasier, kunde man tillägga, en icke oväsentlig uppgift att fylla från *allmänbildningssynpunkt*. Nutidssvenskens förmåga att i tal och skrift handskas med latinskt språkods — latinska lånord eller s. k. »levande latin» — är tyvärr mycket bristfällig. Man kan i radio, tidningar och böcker esomoftast få höra och se de mest häpnadsväckande exempel på okunnighet av hithörande slag, för att nu inte tala om det mörker, som även bland bildat folk råder i fråga om grekisk mytologi eller antikens historia.

Utan tvivel skulle en på detta sätt reformerad latinlinje äga goda förutsättningar att konkurrera med reallinjen, när konjunkturpendeln en gång svänger. Den skulle kunna bli någonting i stil med den s. k. halvklassiska linjen före 1905 års stadga, en linje, som på sin tid uppbars av ett mycket stort förtroende från

¹ Sedan censorer vid 1943 års studentexamen bl. a. anmärkt, att examinanderna under prövningarna i modersmålet ej sällan visat sig okunniga om betydelsen av i de litterära texterna förekommande ord av ålderdomlig karaktär eller utländskt ursprung, har Skolöverstyrelsen nyligen (30.3. 44) sett sig föranlåten att i skrivelse till rektorsämbetena vid de h. a. läroverken m. fl. läroanstalter med studentexamensrätt framhålla vikten av att modersmålsundervisningen på olika stadier tar sikte på att utveckla lärjungarnas ordförråd. Såsom särskilt värdefullt för ordförrådets stadga anbefalles, att blicken för ordens etymologiska sammanhang skärpes beträffande såväl mindre vanliga svenska ord som de främmande orden. I skrivelsen heter det bl. a.: »Särskilt nödvändiga ha sådana ordstudier på högstadiet blivit numera, sedan den allmänna språkliga bildningen i skolan icke oväsentligt reducerats till följd av den minskade anslutningen till latinlinjen (kursiverat här) och det differentierade gymnasiets begränsning av undervisningen i moderna språk.»

allmänhetens sida och t. o. m. visade sig duga för blivande naturvetare. En av mina studentkamrater på denna linje är t. ex. i närvarande stund kemiprofessor. Rektor Ohlon framhåller i sin ovan nämnda artikel, att det förr i världen ej var ovanligt, att pojkar — ofta de mest begåvade —, som från början hade klart för sig, att de skulle bli läkare, ingenjörer eller något annat praktiskt, inte valde reallinjen utan latinlinjen, tydligen för att på det sättet skaffa sig en bredare bildningsgrund. Och eftersom latinlinjen på den tiden gav en ganska fyllig matematisk-naturvetenskaplig utbildning, vållade kompletteringen efter studentexamen ej några större svårigheter. Kunde en efter ovan angivna principer reformerad latinlinje i avsevärd utsträckning locka till sig t. ex. blivande läkare och tandläkare, vore givetvis mycket vunnet. Att man på läkarhåll känner ett visst behov av latinet framgår av det stora intresset för den föreläsningsserie om Medicinskt latin, som höstterminen 1943 anordnades av lundastudenternas kursverksamhet. Den slog rekord i fråga om deltagarantal. Skulle däremot den planerade latinlinjen icke visa sig i högre grad attraktiv för manliga elever, är det fara värt, att man råkar ur askan i elden. Med hundra procentig visshet kan nämligen förutses, att den påyrkade förstärkningen av matematiken komme att verka direkt avskräckande på flickorna, vilka läsåret 1942—43 utgjorde 55,1 % av latinlinjens hela elevantal. Frågar man kvinnliga gymnasister, varför de valt latinlinjen, ges nämligen så gott som undantagslöst det monotona svaret: för att slippa matematik.

Då man i diskussionen om latinlinjen så starkt betonar nödvändigheten av att linjen göres mera matnyttig, kan allmänheten lätt bibringas den föreställningen, att en latinstudent f. n. »ingen-ting kan bli». Det kan därför vara skäl att undersöka, om latinlinjen i sin nuvarande utformning verkligen är så föga matnyttig, som på sina håll påstås. Det är sant, att den icke öppnar tillträde till de levnadsbanor, där de största inkomsterna hägra — ingenjörens, läkarens, tandläkarens, lantmätarens —, men dels kunna ju omöjligen alla studenter placeras på dessa banor, dels finnas väl fortfarande unga män och kvinnor, som välja levnadsbana icke uteslutande med tanke på ekonomisk fördel utan även av andra, mer eller mindre ideella bevekelsegrunder. Vilka levnadsbanor stå då f. n. öppna för en latinstudent? Svaret på denna fråga kan erhållas genom ett studium av den broschyr, betitlad »Gymnasisternas ämnesval», som utgivits av Statens arbetsmarknads-kommission för läsåret 1943—44, innehållande upplysningar rö-

rande lämpliga ämneskombinationer, betygsfordringar m. m. för inträde på vissa studie- och yrkesbanor, öppna för studenter. Man finner där först och främst, att två och en halv av universitetens fyra fakulteter äro reserverade för latinstudenter, eftersom vitsord om godkända studentkunskaper i latin formellt eller reellt kräves som villkor för teologiska, juridiska och humanistiska universitetsstudier. Och med en akademisk examen av hithörande slag på fickan kan man bli åtskilligt här i landet, t. ex. — för att stanna i medelplanet — kyrkoherde, rådman, länsassessor, landsfogde, advokat, läroverks- och folkhögskolelärare, arkiv-, biblioteks- och museitjänsteman, journalist m. m. Bortåt 1,100 studenter inskrivas årligen vid ifrågavarande fakulteter vid våra universitet och högskolor. Förutom de akademiska utbildningsvägarna har latinstudenten vidare en hel rad andra banor att välja på. Enligt arbetsmarknadskommissionens nyssnämnda upplysningsskrift är latinlinjen bäst för blivande postassistenter. Hösten 1943 antogs 144 elever vid postexpeditörskursen, som är obligatorisk även för blivande postassistenter. Vidare kan latinstudenten söka inträde vid Statens Järnvägars stationsskrivarkurs (hösten 1943 30 antagna), vid Krigsskolan, Krigsflygskolan (våren 1943 132 antagna), Statens polisskola, på landsfiskalsbanan (c:a 20 elever årligen), vid folkskoleseminarierna (för hösten 1944 har föreslagits intagning av 168 elever på studentlinjen), handelshögskolorna (hösten 1943 315 intagna), handelsgymnasiernas 1-åriga linje, Gymnastiska centralinstitutet (hösten 1943 73 antagna), Socialinstitutet (hösten 1943 87 studenter intagna) o. s. v. Allt som allt skulle sålunda över 2,000 latinstudenter årligen kunna placeras för fortsatt utbildning till olika yrken i vårt land, d. v. s. betydligt flera än hela antalet av år 1942 godkända studenter på latinlinjen (1,740).

Det ej sällan hörda påståendet, att latinstudenten »ingenting kan bli», är alltså falskt. Men det får icke fördöljas, att de nyss angivna icke-akademiska yrkesbanorna jämväl stå öppna för realstudenter. Den mest betryggande garantien för latinlinjens fortbestånd är därför utan all fråga dess förankring vid universitet och högskolor. Så länge godkända studentkunskaper i latin *utan prut* krävas såsom villkor för akademiska studier i teologi, juridik och humaniora, kan man näppeligen tala om något dödligt hot mot latinlinjen vid våra gymnasier. Men just på denna punkt kunna tyvärr vissa oroande tendenser förmärkas. Studentbetyget i latin kan nämligen ersättas av akademisk lärares intyg om motsvarande

kunskaper, och dylikt intyg utfärdas mestadels åt studenter, som genomgått en vid universitetet eller högskolan anordnad kompletteringskurs i latin. Mot detta är givetvis ingenting att invända, om därvidlag en fullständig gymnasiekurs i latin genomgås och fordringarna äro desamma som i studentexamen. Tyvärr synes detta icke alltid vara fallet. Beträffande teologer och humanister upprätthållas fordringarna någorlunda, även om textkursen är mer eller mindre reducerad och det skriftliga provet av det lättare slaget. Så mycket mera uppseendeväckande äro de lättnader, som de juridiska fakulteterna ansett sig kunna medgiva. Man nöjer sig här med en textkurs, som omfattar endast den *prosatext*, som läses på gymnasiet. Den svårare och från humanistisk synpunkt värdefullare poesikursen är helt utesluten, och skriftlig prövning förekommer icke alls. Efter genomgången kompletteringskurs av sistnämnda slag intygas dock endast, att vederbörande besitter kunskaper i latin till det omfång, som berättigar till studier vid juridiska fakulteten. Så i varje fall vid Lunds universitet. Det kan måhända synas småaktigt att anmärka på denna detalj, då hela antalet av de studenter, som begagna sig av den påtalade kompletteringsvägen, icke torde per år överstiga hundra-talet, varav juristerna äro en bråkdel. Men det är själva *tendensen*, som inger oro. En vacker dag besluta kanske även de båda andra fakulteterna att nöja sig med en så kraftigt beskuren latin-kurs, och till sist tar juridiska fakulteten steget fullt ut och slopar helt kravet på latinkunskap för juridiska studier, såsom redan skett i vårt grannland Danmark. För skolmannen måste det onekligen te sig underligt, att våra universitet och högskolor, som genom censorsinstitutionen övervaka, att den av dem önskade standarden vid läroverken upprätthålles, samtidigt öppna en bekvämare väg vid sidan av gymnasiet för de studenter, som icke velat eller kunnat förvärva studentbetyg i latin på normalt sätt. Ett sådant tillvägagångssätt kan i varje fall icke vara ägnat att motverka den intellektuella standardsänkning hos den studerande ungdomen, varöver professorer vid universitet och högskolor tid efter annan höras uttala så allvarliga bekymmer.

När professor Nils Stjernberg i september 1940 avslutade sin mångåriga lärargärning som juris professor, begagnade han tillfället att i ett uttalande för Dagens Nyheter varna för senare tiders tendenser till standardsänkning inom läroverk och universitet. Han hade under sin nära 40-åriga lärarverksamhet funnit, att gradationen nedåt — alltså i fråga om de minst utrustade

bland eleverna — visat en tydligt sjunkande tendens. »De minst utrustade», yttrade han bl. a., »av den ungdom, som strömmar till universiteten, besitta en så låg standard i fråga om allmänbildning, att det mången gång ter sig för en akademisk lärare tvivelsamt, huruvida det över huvud taget skall bli möjligt att anknyta en universitetsutbildning till den bildningsstandard, som hos dem är till finnandes.» Den sjunkande tendensen hade enligt professor Stjernbergs åsikt kunnat iakttagas redan efter den carlssonska skolreformen under 1900-talets första årtionde och sedan ytterligare intensifierats, eftersom »det börjat anses såsom något särskilt demokratiskt i detta land att införa ständigt nya lättnader eller reduktioner i kraven på studentexamen». Lösenordet för det högre undervisningsväsendets organisation i en liten demokratisk stat borde därför enligt professor Stjernberg vara detta: »Högsta möjliga standard hos den ungdom, som sättes i tillfälle att underkasta sig den skolning, som landets högre undervisningsväsen avser att bibringa.» En skolman vill gärna instämma i denna paroll av en juris professor. Men det bör då också sägas ifrån, att man även på akademiskt håll kan ha skäl att se om sitt hus, så att man icke där genom onödiga lättnader i sin mån bidrar till standardsänkningen. Latinet är liksom matematiken ett i hög grad intelligenskrävande ämne och såsom sådant ett av skolans effektivaste gallringsinstrument. Är man angelägen om en hög intellektuell standard hos den ungdom, som söker sig akademiska utbildningsvägar, kan det knappast vara välbetänkt att pruta av på fordringarna just i ett sådant ämne. Ansvar för latinlinjens framtid vid våra gymnasier vilar därför till icke ringa del på våra universitet och högskolor. Att man där måtte förstå det ansvar och handla i enlighet därmed är en förhoppning, på vars uppfyllelse även den svenska humanismens framtid i hög grad beror.